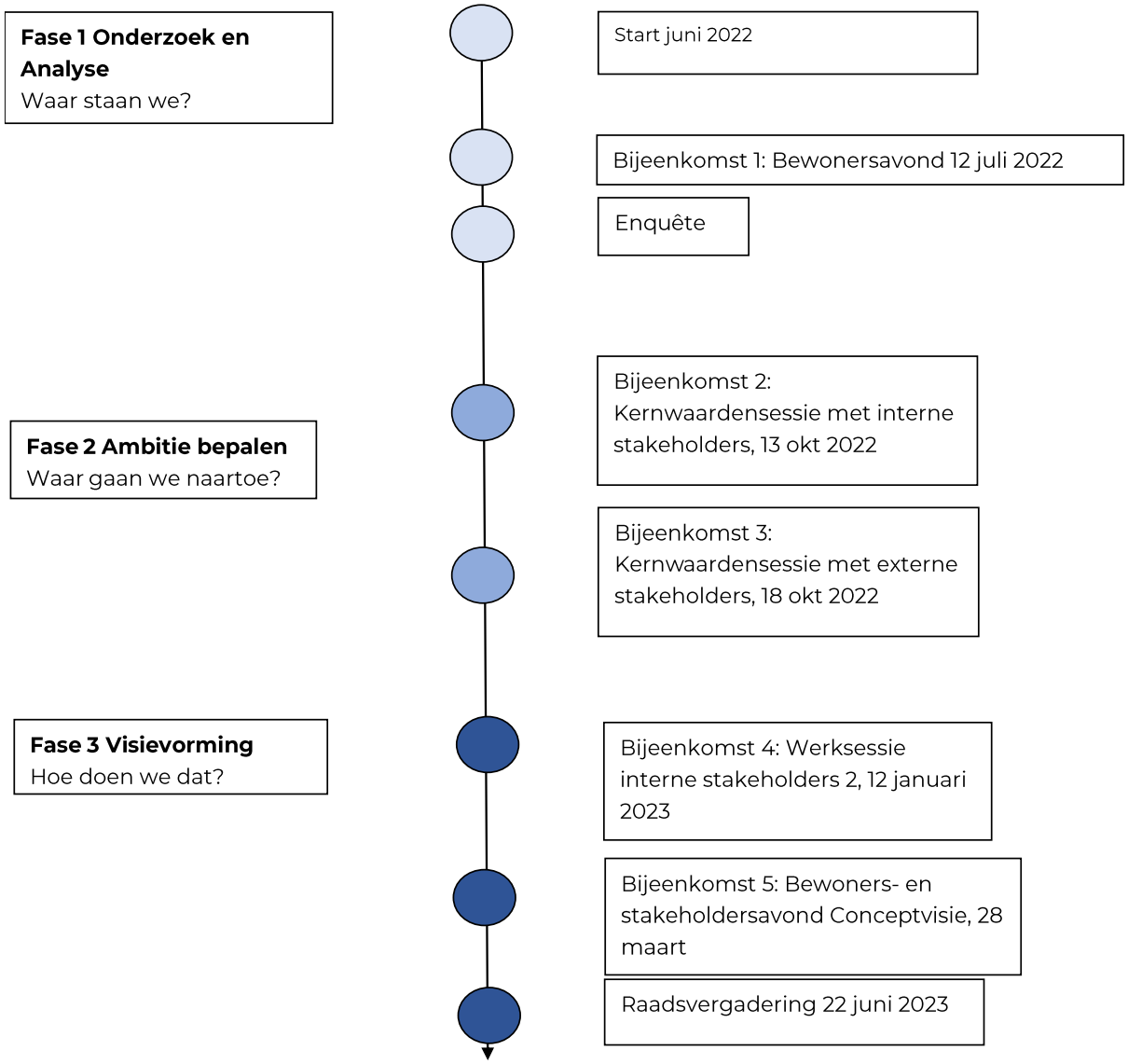
Bijlage D Uitkomsten participatietraject interne en externe stakeholders

Afbeelding 1: Tijdlijn voor het opstellen van de Erfgoedvisie voor de gemeente Vught

Bijeenkomst 1: Eerste bewonersavond op 12 juli 2022

De eerste inloopavond voor de nieuwe Erfgoedvisie van gemeente Vught vond op 12 juli plaats in DePetrus. Het was een interactieve avond en inwoners konden aangeven wat zij persoonlijk belangrijk vonden op het vlak van erfgoed, wat zij van het huidige erfgoedbeleid vinden en wat hun verwachtingen van de nieuwe Erfgoedvisie zijn. Hieronder leest u de samenvatting van wat er deze avond is opgehaald:

Wat is de waarde van erfgoed?

Uit de gesprekken op de bewonersavond is gebleken dat erfgoed voor de bewoners van Vught meerdere betekenissen heeft. Allereerst werd erfgoed door de bewoners bestempeld als een zichtbaar en herkenbaar onderdeel van het collectief geheugen. Erfgoed wakkert een prettig “gevoel van thuiskomen” aan en leert ons zuinig te zijn op de gedeelde historie. De nadruk ligt op de eigenschap van erfgoed als collectief goed. Het brengt mensen samen.

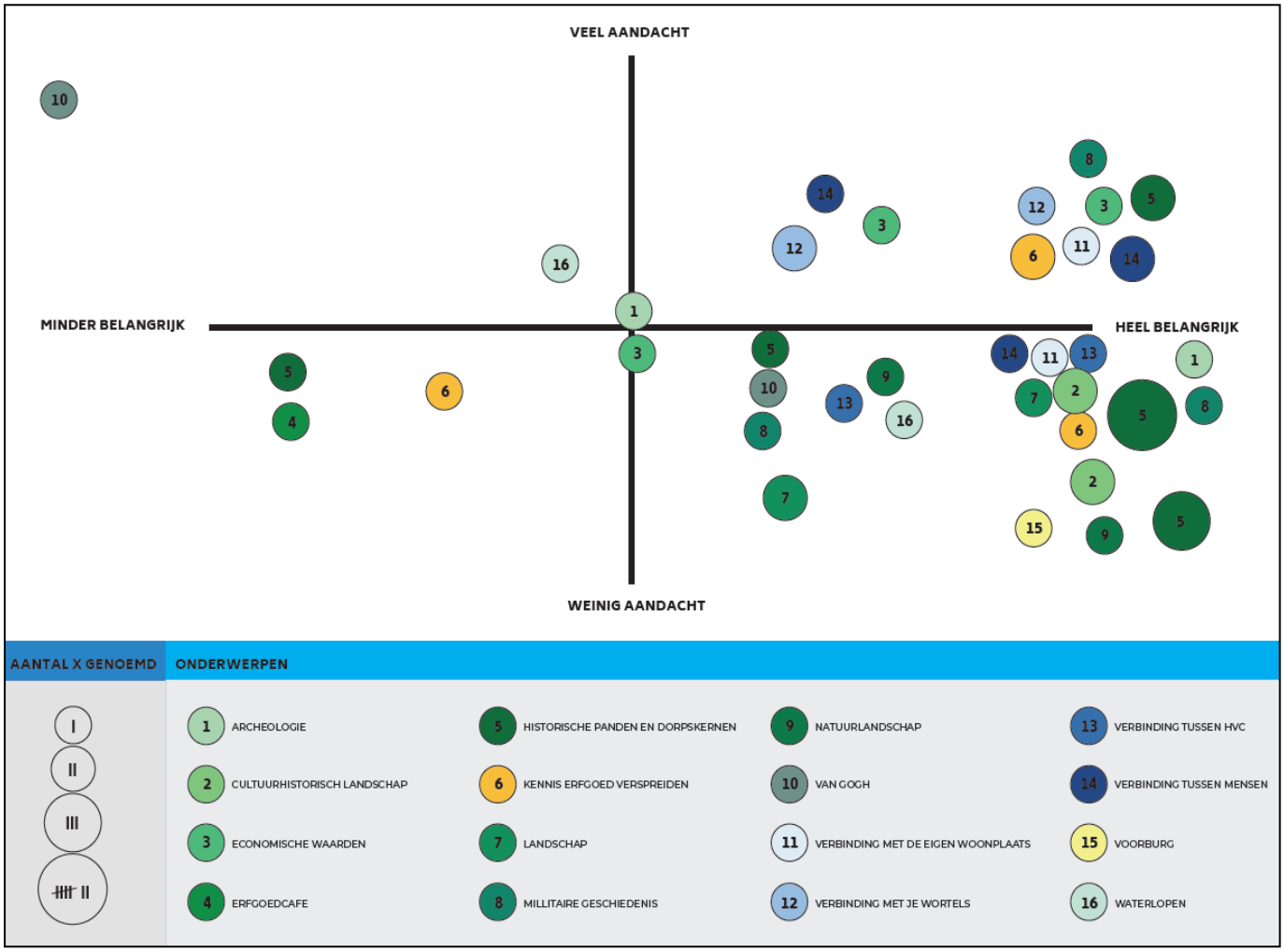
Ook de waarde van verhalen om mee te nemen in de toekomst werd belangrijk geacht. Aan de hand van herinneringen kunnen we als gemeenschap voortbouwen. De stemming was eensgezind: zonder erfgoed tasten we in het duister. Een voorbeeld dat hierbij werd genoemd was Nationaal Monument Kamp Vught: een plek die de herinneringen van de Tweede Wereldoorlog in Vught in stand houdt. “Als we niet leren van het verleden kunnen historische verschrikkingen weer opnieuw gebeuren voor onze ogen”.

Tijdens de avond zijn mooie gesprekken ontstaan over de uiteenlopende waarden van erfgoed. Het verleden wordt door de inwoners beschouwd als essentieel goed voor het leven, zowel op persoonlijk niveau als op collectief niveau. “Als de mens een verhaal is, moet je hem/haar voeden met oude en nieuwe verhalen over de locatie/context waarin hij/zij leeft. Dat geeft betekenis aan het leven.”

Persoonlijke betekenis van erfgoed

Erfgoed heeft voor ieder mens een andere betekenis. Tijdens de bewonersavond zijn we hierover in gesprek gegaan. Voor veel inwoners geeft erfgoed een gevoel van “trots op mijn *roots*”. Aan de hand van erfgoed “weet je waar je wortels steken”. “Erfgoed is voor de bewustwording van toekomstige generaties”. Hiermee geven de bewoners aan dat lokaal erfgoed een belangrijke waarde is in het heden en in de toekomst. Als laatste werd gesproken over de esthetische waarde van erfgoed. Zo benadrukte een bewoner dat erfgoed “Helvoirt mooier maakt” en dat er kansen voor toerisme liggen. Een ander noemde het belang om de “sociaal-culturele waarden in gebouwen” als erfgoed te herkennen.

Welk erfgoed vindt u belangrijk en wordt hier voldoende aandacht aan besteed?
De aanwezige bewoners kregen de mogelijkheid om zich uit te spreken over het belang van verschillende erfgoedonderwerpen en de mate waarin de gemeente hier aandacht aan geeft. Dat deden ze middels het plakken van kaartjes op een zogenaamde erfgoedmatrix (fig. 1). Hiermee werd inzichtelijk gemaakt welk erfgoed leeft bij de inwoners.

Afbeelding 2: Matrix bewonersavond Vught © The Missing Link

Wat kan de gemeente beter doen voor het erfgoed van Helvoirt, Cromvoirt en Vught?

1. Meer inzetten op lokale kennis en expertise.
2. Meer inzetten op een integrale aanpak voor de verduurzaming van monumenten in het erfgoedbeleid.
3. Meer focus op bescherming en behoud. *Toelichting:* Veel erfgoed is in het verleden onder de sloophamer verdwenen. Specifiek werden boerderijen, landerijen, oude verbindingswegen, begraafplaatsen, cultuurlandschappen en erfgoed jonger dan 1965 genoemd als erfgoed dat nu nog onvoldoende beschermd is.
4. Meer historische panden herbestemmen.
   Toelichting: Volgens de bewoners is DePetrus een goed voorbeeld van een geslaagde herbestemming. Aan het monumentale en centrale kerkgebouw van het dorp Vught werden nieuwe openbare functies toegewezen, waardoor het een plek van samenkomst voor de gemeenschap is gebleven. De oorspronkelijke betekenis van de

plek werd gerespecteerd. De mogelijkheden om de Oude Nikolaaskerk in Helvoirt te herbestemmen werden ook besproken.

5. Het draagvlak voor erfgoed vergroten. *Toelichting:* Educatie en digitale media werden gezien als effectief middel om erfgoed meer onder de aandacht bij de jeugd te brengen.
6. Historische panden en dorpskernen. *Toelichting:* Uit de gesprekken kwam naar voren dat het meest onderbelichte onderwerp binnen het gemeentelijke beleid, de historische panden en dorpskernen zijn.
7. Historisch landschap. *Toelichting*: Ook de aandacht voor (cultuurhistorische) landschappen is nog onvoldoende.
8. Erfgoed als verbinding tussen de dorpskernen. *Toelichting:* De gemeente mag meer aandacht besteden aan erfgoed dat zorgt voor een eenheid scheppende verbinding tussen Helvoirt, Vught en Cromvoirt.
9. Zorgpark Voorburg. *Toelichting:* Regelmatig werd Zorgpark Voorburg genoemd als plek die niet hoog genoeg op de erfgoedagenda van de gemeente Vught staat.

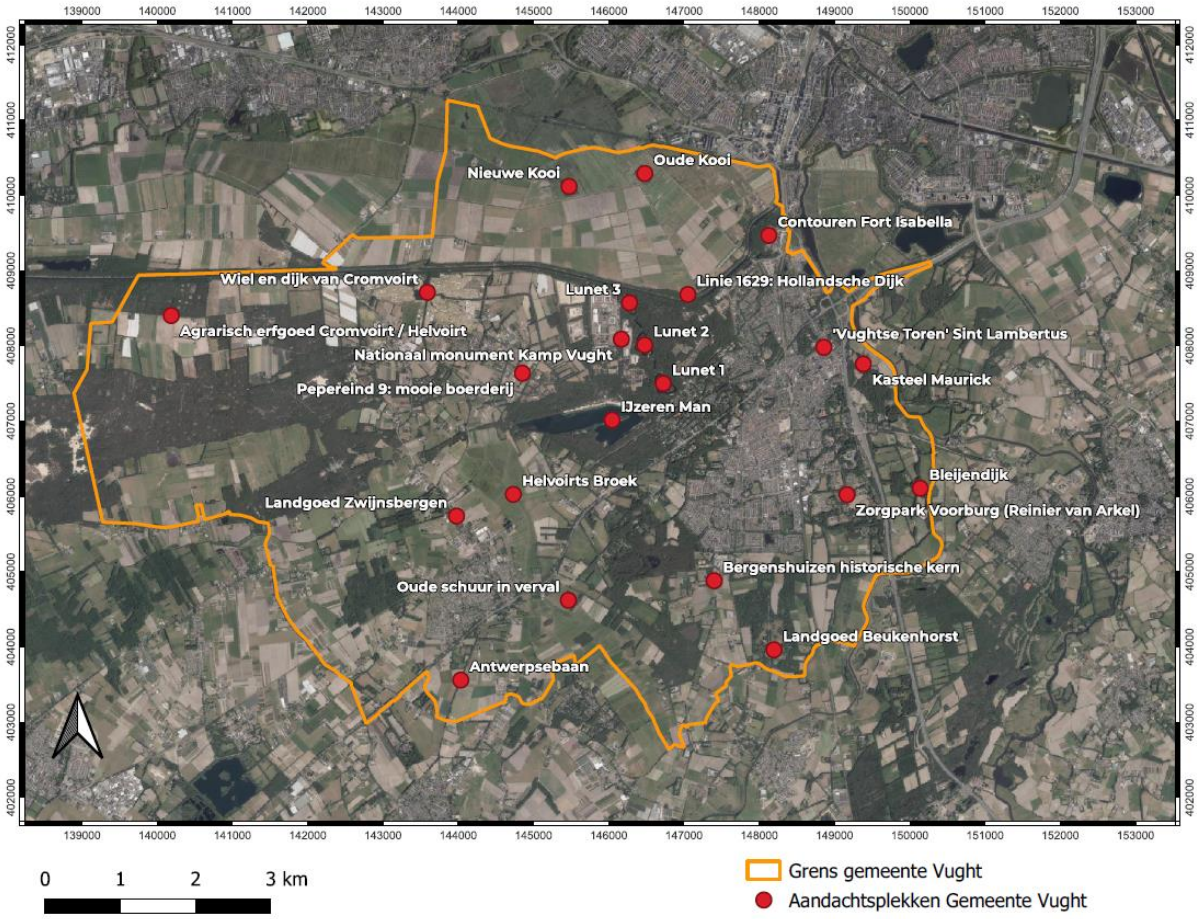
Wat is het belangrijkste erfgoed van Vught?

Op de avond hebben de bewoners de mogelijkheid gekregen om te vertellen welk erfgoed in hun ogen het meest waardevol is.

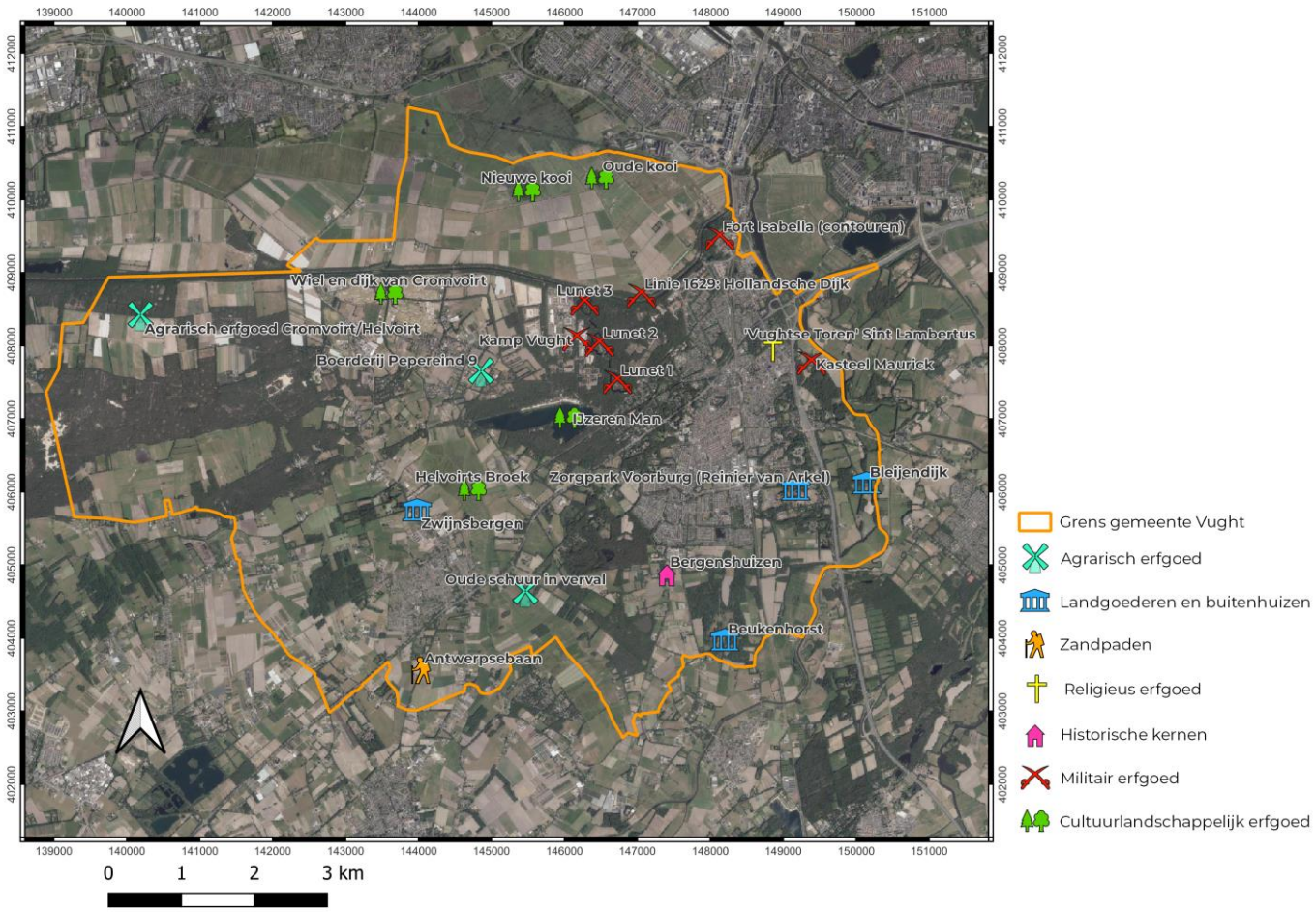
1. Het militaire erfgoed wordt beschouwd als zeer belangrijk.
2. Het Kasteel Maurick werd specifiek genoemd vanwege de rol van het kasteel in de vroege geschiedenis van Vught. Kasteel Maurick had een belangrijke functie in de 80-jarige oorlog en de Linie 1629; door velen beschouwd wordt als kenmerkend en belangrijk voor het Verhaal van Vught.
3. De Lunetten worden ook gezien als belangrijke restanten van de lokale militaire geschiedenis. De Lunetten worden gezien als de “groene parels in een gebouwd gebied”.
4. De Tweede Wereldoorlog heeft een grote impact gehad op de ontwikkeling van Vught in de 20e eeuw. Er zijn dan ook veel plekken waar de tragedie van deze periode kan wordt herinnerd. De bewoners benadrukten de waarde van plekken waar de gebeurtenissen van de Tweede Wereldoorlog konden worden herinnerd, zoals Kamp Vught en de IJzeren Man.

Erfgoed op de kaart

De aanwezige bewoners hebben op de kaart van de gemeente aangeven wat voor hen het belangrijkste erfgoed is binnen de gemeente Vught, of welke plekken meer aandacht verdienen (afbeedling 3a en 3b).

Afbeelding 3a: Erfgoed op de kaart: Aanwezigen op de bewonersavond gaven de voor hen betekenisvolle plekken aan op de kaart van de gemeente Vught. © The Missing Link

Afbeelding 3b: Erfgoed op de kaart: Door aanwezigen op de bewonersavond aangegeven plekken, naar categorie. © The Missing Link

Bijeenkomst 2: Kernwaardensessie met interne stakeholders, 13 okt 2022

Onder de interne stakeholders worden de verschillende beleidsadviseurs van de gemeente Vught verstaan. Binnen het participatietraject is ervoor gekozen om ook hen mee te nemen en te horen over hun wensen ten aangaan van het nieuwe erfgoedbeleid. Dit past binnen de ambitie van de gemeente om meer centraal samen te werken tussen de verschillende beleidsterreinen. Het doel van de middag was aan de hand van het Verhaal van de Plek (in dit geval: de gemeente Vught, dus inclusief de dorpen Helvoirt en Cromvoirt en het landelijk gebied binnen de gemeentegrenzen), de kernwaarden van de gemeente te bepalen. Deze kernwaarden zijn leidend voor de Erfgoedvisie.

Na een inleidend verhaal over het doel van de erfgoedvisie en het bijbehorende participatieproces, werd het verhaal van de plek gedeeld. Daarna gingen de beleidsadviseurs in twee groepen uiteen om aan de hand van een hiertoe ontworpen werkvorm de belangrijkste waarden van de gemeente Vught te bepalen. Deze worden hieronder beschreven:

Waarde 1: Behoud

Toelichting: In groep 1 vond men voor de gemeente Vught belangrijk het behoud van kernwaarden, historische panden, erfgoed, maar ook de zorgstructuur op vrijwillige basis voor dit kostbare erfgoed. Veel wordt momenteel door vrijwilligers binnen de verschillende erfgoedorganisaties gedaan.

Hieruit volgen de volgende uitwerkingen voor in het erfgoedbeleid:

Er moet door de gemeente meer en actief aansluiting bij deze groep betrokkenen worden gezocht. Om ervoor te zorgen dat deze waardevolle zorgstructuur in stand blijft en niet een langzame dood sterft, moet een jongere doelgroep bij het erfgoed betrokken worden.

Om nieuwe doelgroepen actief te betrekken bij het erfgoed van de gemeente Vught, is het belangrijk om duidelijke keuzes te maken. Dat betekent: inzetten op de belangrijkste ‘kaskrakers’ van het erfgoed van de gemeente. Het thema “Oorlog” werd als een belangrijke publiekstrekker gezien, dat ook een jong publiek weet aan te spreken. Daarnaast werd genoemd dat het benadrukken van publiekstrekkers in het erfgoedbeleid zorgt voor koppelkansen met economie en het kleinbedrijf in de gemeente, recreatie en toerisme. Zo bereik je binnen de gemeente mensen die erfgoed ‘an sich’ misschien niet belangrijk genoeg vinden om (meer) in te investeren. Als je je gemeentelijk erfgoedbeleid wilt verbeteren, horen daar natuurlijk ook meer financiële middelen bij voor meer slagkracht. Als je bij de raad hard kan maken dat het ook goed is voor de lokale economie, vergroot je de kans op slagen.

Waarde 2: Beleving

“Beleving” werd als aparte waarde genoemd, maar veel van wat er werd besproken bij dit thema, lag in het verlengde van wat er bij “behoud” aan bod was gekomen. Er werden ook voorbeelden genoemd van hoe je inhoud zou kunnen geven aan gemeentelijk erfgoedbeleid

waar het gaat om beleving. Men koos als belangrijkste thema's om op in te zetten: Militair erfgoed (van alle perioden); Fort Isabella; Station Vught en Lunettenlaan. Bovendien werd benadrukt dat de menselijke maat belangrijk is bij het vertellen van het verhaal van de gemeente Vught: de mens moet centraal als drager van het verleden in plaats van historische gebeurtenissen en jaartallen.

Waarde 3: Aanpassingsvermogen

Bij groep 2 sloten de waarden ook mooi op elkaar aan, net als bij groep 1. Hier ging het om de uitdagingen die het landschap sinds mensenheugenis aan de bewoners heeft gesteld, en hoe de bewoners hier elke keer weer flexibel mee om zijn gegaan en zo voor een uniek Vughts erfgoed hebben gezorgd. Deze uitdagingen zijn telkens weer te interpreteren binnen het adagium van J. Cruyff: "Elk nadeel heb zijn voordeel": Het vele water dat zo kenmerkend is voor het gebied zorgde enerzijds voor wateroverlast, maar had ook voordelen, zoals de bereikbaarheid voor handel en de militair strategische ligging (welke voor de bewoners ook als nadeel kan worden gezien). Het aanpassingsvermogen dat werd vereist om hiermee om te gaan is de rode draad van het verhaal van Vught, en zorgt de huidige dag nog voor dezelfde soort uitdagingen en kansen. Bovendien biedt dit perspectief kansen om erfgoed te integreren binnen ruimtelijke ontwikkeling. Voorbeeldthema's van integrale inpassingsmogelijkheden van erfgoed binnen de ruimtelijke ontwikkeling:

1. De Lunetten;
2. Doorwaadbaarheid;
3. Beperkte fysieke ruimte / woekeren met ruimte;
4. Stedelijkheid: Hoewel de woonkernen van de gemeente dorpen zijn, kent de gemeente dezelfde problemen als grote steden waar het gaat om beperkte ruimte, omdat het zo bekneld ligt tussen land- en waterwegen;
5. Militair strategische positie / bereikbaarheid / poort naar Holland: Hier kun je in de woonvisie op laten aansluiten.

Waarde 4: Het geïntegreerde verhaal

In plaats van losse historische incidenten, moeten de geschiedenis, identiteit en kernwaarden zichtbaar worden gemaakt als één compleet verhaal. De historische ondergrond, het landschap, is de drager van dit verhaal. Op dit landschappelijk tableau kunnen de historische incidenten zichtbaar worden gemaakt. De strategische ligging is vandaag de dag nog zichtbaar in de infrastructuur, die als ruimtelijke drager voor het verhaal kan dienen. Hierbij werden de A2 en de twaalf spoorwegovergangen genoemd. De infrastructuur zorgt enerzijds voor versnipperde ruimte, maar zorgt tegelijkertijd voor de context van het verhaal van de gemeente.

Aanbevelingen

Voor een breder doelgroepenbereik: om jongeren te bereiken moet samenwerking met scholen worden gezocht.
Gemeentebreed wordt ingezet op participatie. Hoe voorkom je participatiemoeheid? Veel mensen die participeren verschijnen bij meerdere overlegtafels, die soms zelfs tegelijkertijd staan gepland. De gemeente moet hierin beter keuzes maken en beter regie op voeren. Passend binnen het integraal werken dat de gemeente voorstaat, zou in de participatie-agenda (waarvan het handig zou zijn als deze er zou zijn) verschillende thema's worden gecombineerd. Maak bijvoorbeeld op de website een planbord, waar alle participatiebijeenkomsten bij elkaar komen te staan. Zo kun je, als je een nieuwe bijeenkomst wilt organiseren, aanhaken bij al bestaande bijeenkomsten, in plaats van een nieuwe te organiseren. Scheelt ook tijd in voorbereiding.
Er is behoefte aan een meer geïntegreerd omgevingsoverleg, waar de verschillende beleidsterreinen samen met elkaar beleid kunnen maken en afstemmen.

Conclusie en vervolg:

De aanwezige beleidsadviseurs vonden het zeer waardevol om integraal en buiten de geijkte beleidskaders met elkaar van gedachten te wisselen. Ze herkenden dat het vaak dezelfde problemen zijn waar ze tegenaanlopen. Met meer samenwerking en overleg, meer voor zowel eigen als elkaars beleid voor elkaar kunnen krijgen. Zo kunnen bijvoorbeeld het groenbeleid en erfgoedbeleid met betere onderlinge afstemming beter zorg dragen voor historisch groen in de bebouwde kom. Deze inzichten vallen goed binnen het kader van het voorgenomen beleid van de gemeente, waarin wordt ingezet op meer integrale samenwerking tussen de beleidsafdelingen. Dit vraagt een andere aanpak binnen de gemeente. Er is behoefte om hier verder mee aan de slag te gaan. Er werd afgesproken om nog binnen het participatietraject voor deze visie een tweede bijeenkomst te beleggen, waar meer praktische invulling wordt gegeven aan het maken van integraal beleid.

Bijeenkomst 3: Kernwaardensessie met externe stakeholders, 18 okt 2022

Op 18 oktober werden de 'externe stakeholders' op het stadhuis uitgenodigd om samen van gedachten te wisselen over de nieuwe erfgoedvisie. Welke organisaties volgens de gemeente Vught behoren tot de groep externe stakeholders, is voorafgaand aan het participatietraject mede bepaald door de gemeenteraad. Deze kernwaardensessie volgde vlak op de bijeenkomst met de interne stakeholders. In tegenstelling tot de bewonersavond, was deze bijeenkomst op uitnodiging.

Tien erfgoedbetrokkenen kwamen op de bijeenkomst af. Zij vertegenwoordigden diverse erfgoedstichtingen zoals Reinier van Arkel, Stichting Erfgoed Vught, Isabella Groep, Stichting Fort Isabellakazerne, Van Gogh Helvoirt, De Groene Vesting en Heemkundekring Kleine Meijerij. Na een introductie over het erfgoed van Vught en de erfgoedvisie gingen de aanwezigen in groepjes aan het werk. Zij kozen per groep drie belangrijke thema's die voor

hen persoonlijk de belangrijkste kernwaarden van Vught verbeelden. Vervolgens lichtten de groepjes hun gekozen kernwaarden toe voor de hele groep. De verbanden werden in kaart gebracht. Zo kwamen de centrale verhaallijnen aan het licht, die als een rode draad door het erfgoed van Vught lopen en de kern vormen van de nieuwe erfgoedvisie.

De gekozen verbindende en identiteitsbepalende waarden zijn:

Waarde 1: Water

De strijd tegen het water en de strategische ligging ten opzichte ervan, tekenen de geschiedenis van Vught. Zo stammen alle drie de plaatsnamen Cromvoirt, Helvoirt én Vught af van Middelnederlandse woorden die verwijzen naar vochtige, drassige gebieden en de doorwaadbare plaats. Hier vinden de dorpen hun oorsprong. De hoge waterstanden zorgden voor ongemak en vroege ingrepen in het landschap, zoals de Cromvoirtse ringdijk, maar ook voor vroege economische bloei. Zo was de vroegmiddeleeuwse haven van Vught ouder dan die van Breda. Water was niet alleen vriend, maar ook vijand. Vught was meerdere keren een belangrijk strijdtoneel in de belangrijkste oorlogen van de Nederlandse geschiedenis. Fort Isabella is daar een van de vele zichtbare getuigen van. Water werd ook gezien als iets immaterieels: alle verhalen, tradities en rituelen die door de gemeenschap heen ‘stromen’.

Waarde 2: Strijd

Het thema ‘strijd’ komt ook terug in de betekenis van de strijd tussen de katholieken en de protestanten, tussen Den Bosch en Vught, en natuurlijk de vele oorlogen waar Vught het toneel van was. Men noemde de thema’s verdediging / behoud ook in relatie tot behoud van normen en waarden. Hier kan erfgoed een belangrijke rol bij spelen. Normen en waarden behoren ook tot het immateriële erfgoed van Vught.

Waarde 3: Gelaagdheid

Vught wordt ook gezien als een zeer ‘gelaagde’ gemeente, waar diverse verhaallijnen uit verschillende perioden bij elkaar komen en elkaar overlappen. Als puzzelstukken vormen de verhalen één geheel, en creëren ze samen een identiteit en zorgen ze voor verbinding. Het erfgoed zelf is te zien als een puzzelstuk binnen de hedendaagse ontwikkelingen. Door het strategisch in te zetten helpt het de geschiedenis levend te houden en te versterken.

Waarde 4: Natuur

De natuur in en rondom Vught werd als belangrijke waarde genoemd. Als tegenhanger van het stadse Den Bosch, kun je in Vught genieten van de rust en het groen. Ook het landschap zelf heeft erfgoedwaarde; het is als een onderlegger voor de historische ontwikkeling, en net als het water heeft het de geschiedenis van Vught gevormd en bepaald. Tegelijkertijd zijn de sporen van deze geschiedenis duidelijk in het landschap te lezen, zoals de verschillende waterwerken, de Gement, percelering en oude zandwegen.

Waarde 5: Verbinding

Bovenal bestaat de gemeente Vught uit dorpen, waar het dorpsleven centraal staat. Mensen staan met elkaar in verbinding en hebben elkaar nodig. Men benadrukte dat het inzichtelijk maken van de geschiedenis ruimte biedt om gezamenlijk na te denken over de identiteit van Vught. De 'stapeling' van verhalen werd hierom ook veel genoemd als basis van de gemeenschap.

Wat is er nodig?

Vervolgens ging het over de vraag hoe de erfgoedvisie kan bijdragen aan een beter erfgoedbeleid. Welke praktische handvatten zijn er nodig zodat gemeente, erfgoedinstellingen en burgers elkaar beter kunnen vinden en samen zorg dragen voor een beter erfgoedbeleid? De antwoorden zijn onder te verdelen in twee categorieën: samenwerking/cultuuromslag en keuzes maken.

Samenwerking/cultuuromslag

Er werd gepleit voor een betere samenwerking met de gemeente en meer cross-over samenwerking. Ook mist men een integraal gemeentebeleid. Men vindt dat er te weinig budget is vrijgemaakt voor de taken die de gemeente uitbesteedt aan de erfgoedinstelling. Als de gemeente haar erfgoedambities serieus neemt, en wil dat de vrijwilligersorganisaties hier een serieuze bijdrage aan leveren, mag er wel meer worden geïnvesteerd in deze verenigingen. Een herhaling van het initiatief "Dit is Vught", waar wel veel plannen op de kaart zijn gezet maar waar maar weinig van is gerealiseerd, wil men voorkomen. Momenteel ligt de continuïteit en het geheugen van het erfgoedbeleid niet binnen de gemeente, maar bij de erfgoedinstellingen. Ook wordt erop gewezen dat er al heel veel gebeurt op het gebied van samenwerking, zoals binnen het erfgoednetwerk. Het erfgoedbeleid moet breder draagvlak krijgen onder de bewoners; momenteel ervaart men te weinig besef over het erfgoed van Vught. Een bottom-up aanpak zorgt voor een breder draagvlak. Vooral moet worden geïnvesteerd in een groter draagvlak bij jeugd, wat mogelijk resulteert in aandacht en investeringen in erfgoed op een lange termijn.

De gemeenteambtenaren worden als proactief beschouwd, maar er is binnen de gemeentelijke organisatie meer kruisbestuiving tussen erfgoed en overige domeinen mogelijk. Er moet dus ook *binnen* de gemeente meer worden samengewerkt.

Keuzes maken

Maak het klein! Breng eerst de basis op orde, en bouw daar op door. Maak erfgoedwaardenkaarten op orde en up tot date, maak duidelijke regels en beleid, en handhaaf daar op.

Hoe overtuig je de gemiddelde bewoner van het belang van erfgoed? Wijs ambassadeurs aan en investeer in erfgoedonderwijs. Kamp Vught trekt veel scholieren aan, ook van buiten Vught. Maak van het militair erfgoed een rode draad in het verhaal van Vught; via de tweede wereldoorlog en de andere oorlogen, zuig je de mensen als het ware het diepere verleden in.

Zorg ook voor duidelijke informatievoorziening: Waar kan ik iets vinden en bij wie? Op dit moment zijn er te veel websites actief, en is het niet duidelijk welke informatie waar te vinden is.

Discussie

Tijdens de discussie werden de volgende belangrijkste uitdagingen gesignaleerd:

Men benadrukte dat de erfgoedvisie integraal in de beleidsplannen moet worden meegenomen, en dat niet alleen het materiële, maar ook het immateriële erfgoed aandacht verdient. Samenwerking en integratie, zowel binnen als buiten de ambtelijke setting werden genoemd als belangrijke speerpunten voor het beleid.

Tegelijkertijd werd bemerkt dat een 'bottom up' aanpak mist. Dit, terwijl de erfgoedvisie middels een participatietraject tot stand komt, waar de stakeholderbijeenkomst zelf onderdeel van uitmaakte. Het is gebleken dat het moeilijk is om verschillende doelgroepen te betrekken. Het kost moeite om veel mensen op de been te krijgen voor de participatiebijeenkomsten. In de erfgoedvisie zullen dan ook antwoorden worden geformuleerd op de vraag hoe de gemeente meer en meer diverse doelgroepen kan bereiken met het erfgoedbeleid. Te denken valt dan aan meer aandacht op scholen en bijeenkomsten in buurthuizen of wijkcentra.

Om zoveel mogelijk mensen te betrekken bij het rijke erfgoed van Vught moet worden ingezet op de verbeelding en een duidelijk, coherent beleid worden neergezet. Dus duidelijke keuzes voor specifieke en aansprekende onderwerpen, zoals oorlog en het militaire erfgoed. Ook werd gedacht aan evenementen op projectbasis. De middelen die de gemeente beschikbaar maakt moeten echter wel toereikend zijn om een ambitieus programma te realiseren.

Ten slotte werd de vraag gesteld, welke rol voor de bewoners de gemeente voor zich ziet, als het gaat om het beheer, behoud, beleid en het beleefbaar maken van erfgoed. Zeker waar het gaat om die doelgroepen die nu totaal buiten beeld blijven. En aangezien op élk beleidsterrein nu participatie van burgers wordt verwacht: hoe voorkom je participatiemoeheid bij betrokken burgers, en dat het steeds dezelfde gezichten zijn die op de diverse bijeenkomsten hun bijdrage leveren? De gemeente wil graag integraal beleid, maar de participatie-agenda op erfgoedvlak is nog niet integraal: het zou heel veel tijd schelen, bijdragen aan grotere opkomsten per bijeenkomst én voor belangrijke kruisbestuivingen zorgen als ook de participatiebijeenkomsten een meer geïntegreerd karakter hebben.

Bijeenkomst 4: Werksessie interne stakeholders 2, 12 januari 2023

"Vanuit de kracht van erfgoed samenwerken aan actuele opgaven"

In de eerste bijeenkomst met de beleidsadviseurs van de gemeente was afgesproken een tweede bijeenkomst te organiseren, om verder door te gaan op de vraag: Integraal samenwerken vanuit erfgoed, hoe doe je dat? Op 12 januari 2023 kwamen beleidsadviseurs van de gemeente Vught bijeen op het raadhuis Leeuwenstein om samen deze vraag te onderzoeken. Een diverse groep aan beleidsterreinen werd vertegenwoordigd door de aanwezige medewerkers van de gemeente. Vooraf hadden de aanwezigen een vragenlijst ingevuld. Hiermee werd in kaart gebracht welke beleidsdocumenten en beleidsonderwerpen al deels overlappen of samenhangen. In de werksessie moesten de beleidsambtenaren een fictief projectvoorstel indienen voor de Erfgoed Deal, waarbij erfgoed een sturende rol speelt in een ruimtelijk vraagstuk. De diverse groep zorgde ervoor dat verschillende invalshoeken op ruimtelijke opgaven aan bod kwamen. Dit resulteerde in creatieve oplossingen op ingewikkelde vraagstukken. Tijdens de werksessie werd specifiek gekeken naar de handvaten en kansen voor integrale samenwerkingsverbanden binnen de gemeente. De toekomstige erfgoedvisie wordt een interdisciplinair stuk met praktische handvaten, die in deze werksessie zijn verkend.

a. In hoeverre heb je te maken met erfgoed in je dagelijkse werkzaamheden?
b. Kan je de beleidsstukken waar je mee bezig bent/mee werkt en die relevant kunnen zijn voor de Erfgoedvisie opsommen? Hoe kan de visie aansluiten op deze bestaande beleidsdocumenten?
c. In hoeverre zou nieuw erfgoedbeleid kunnen helpen en ondersteunen bij je dagelijkse werkzaamheden?
d. Wat zijn de koppelkansen tussen jouw vakgebied en erfgoed? Zijn er mogelijkheden om elkaar te versterken?
e. Moeten er in de nieuwe visie nieuwe accenten komen, of ontbreekt er beleid dat in de nieuwe visie verwerkt moet worden?
f. In hoeverre hebben de antwoorden op de vragen te maken met de kernwaarden die jullie in de eerste bijeenkomst hebben geselecteerd?

Afbeedling 4: Vragenlijst aan de beleidsadviseurs

Erfgoed en aanraking met overige beleidsterreinen

Overal wordt geworsteld met het maken van keuzes. Er is in (ruimtelijke) projecten binnen de gemeente altijd sprake van een belangenweging. Het DNA van de plek wordt gezien als een *objectief gegeven*, van waaruit je goed sturing kunt geven in het maken van keuzes! De bodem is het uitgangspunt – daar sta je op en daar bouw je op voort. Veel beleidsterreinen hebben al heel direct aanraking met erfgoed, en dus zouden handvaten voor een integrale samenwerking van pas komen. Voor recreatie en toerisme geldt dat erfgoed overal in terug komt, het is de content waar mensen voor/op komen recreëren. Op het gebied van energietransitie liggen de opgaven bij het selecteren van buitengebieden voor zonnevelden en windturbines. Dit heeft impact op het aanzicht van cultuurhistorische landschappen. Maar ook het ecologische maatregelen hebben direct invloed op het behoud van het

bodemarchief, en kan mogelijk gevolgen hebben voor de archeologie in de bodem. In de presentaties gaven we wat voorbeelden van mogelijke kopelkansen voor de gemeente Vught:

a. **Duurzaamheid -/ bescherming monumenten**

   i. Situatie: **Besparingsopgave 49% reductie CO2-uitstoot**. Monumentale panden zijn energievreters. Mensen houden hun woningen niet meer warm omdat kosten te hoog zijn. Regionaal heerst een angst dat hierdoor deze woningen onbewoonbaar worden en eventueel vervallen. De beschermeisen van monumenten maakt het een uitdaging om panden te verduurzamen.

   ii. Probleem: Het is lastig om **monumenten te verduurzamen**, waardoor een druk ligt op de besparingsopgave én het belang voor het behoud van het erfgoed zelf.

   iii. **Uitdaging: In hoeverre moeten monumenten verduurzaamd (kunnen) worden zonder dat dit te veel afbreuk doet aan de monumentale waarde van panden?**

   iv. Aansluiting domeinen: Duurzaamheid, Erfgoed, RO

   v. Aansluiting erfgoedwaarden: historische panden en dorpskernen; behoud.

b. **Energietransitie & gebiedsontwikkeling -/ bescherming landschappelijk erfgoed**

   i. Situatie: De gemeenteraad moet vanaf eind 2023 **voorkeurslocaties aanwijzen met zon- en/of windinstallaties.** Ook moeten **nieuwe woonlocaties in het buitengebied** worden geselecteerd.

   ii. Probleem: Het is mogelijk dat deze installaties ruimte vereisen op plekken waar erfgoedwaarden aan gekoppeld zijn (denk aan cultuurlandschappelijk erfgoed).

   iii. **Uitdaging: Hoe kunnen de beleidsterreinen energietransitie, gebiedsontwikkeling en erfgoed samenwerken** om de meest gunstige locaties voor de zon- en/of windinstallaties en de toekomstige woning in het buitengebied te bepalen, waarbij de ambities van alle domeinen worden geborgd?

   iv. Aansluiting domeinen: Duurzaamheid, Erfgoed, RO; GO

   v. Aansluiting erfgoedwaarden: behoud; landschappelijk erfgoed.

c. Ruimtelijke ontwikkeling -/ bescherming erfgoed

i. Situatie: “Voor de reconstructie van de N65 moeten 1136 bomen worden gekapt tussen Vught en Tilburg, waaronder een aantal 150-jaar oude zomereiken.” à nu zijn de plannen geschrapt, dus hoe kunnen we samen opnieuw aan tafel zitten?

ii. Probleem: De mobiliteitsambities van Vught drukken op de belangen van groen erfgoed.

iii. Uitdaging: Hoe kan het erfgoed geborgd worden bij de reconstructie van de N65? Zijn er kansen om het erfgoed zelfs te versterken?

iv. Aansluiting domeinen: RO, GO, Erfgoed.

v. Aansluiting erfgoedwaarden: natuur; landschappelijk erfgoed; behoud.

d. Zichtbaarheid en beleefbaarheid erfgoed

i. Situatie: Van de 9 Vughtse Lunetten zijn er nu nog 3 heel duidelijk zichtbaar in het landschap. Veel bewoners, met name jongere groepen, weten niet (veel) over de aanwezigheid van de Vughtse Lunetten, met name degene die minder herkenbaar zijn.
Ten noorden van de gemeente loopt de Hollandsche Dijk, hét sluitstuk van de Linie 1629. De gemeente wil onderzoeken of deze dijk opnieuw zichtbaar gemaakt kan worden.

i. Probleemstelling: De Vughtse Lunetten maken onderdeel uit van het programma Zuiderwaterlinie, maar er wordt niet veel gedaan om het erfgoed te promoten / zichtbaar te maken.

ii. Uitdaging: Hoe maken we de Lunetten, de Hollandse Dijk en het legerkamp Willem II zichtbaar en beleefbaar? Hoe kunnen we aansluiten bij de projecten van de Zuiterwaterlinie?

iii. Aansluiting domeinen: Educatie, GO, recreatie, toerisme, sport en cultuur, ecologie

iv. Aansluiting erfgoedwaarden: beleving; FARO; verbinding met je wortels; oorlog/strijd; gelaagdheid; verbinding.

Pitches

Na de presentatie over de Erfgoed Deal en mogelijkheden rondom integrale en erfgoedgerichte samenwerking, gingen de beleidsadviseurs in groepjes uiteen om hun eigen projecten à la “Erfgoed Deal” te ontwerpen. Na een half uur kwam men met de volgende “pitches”. (NB: Dit zijn geen officiële voorstellen voor daadwerkelijke uitvoering; het ging met name om het oefenen in integraal, “out of the box” en vanuit de kracht van erfgoed nadenken over oplossingen in de dynamiek van de ruimtelijke omgeving).

Landgoederen: mozaïek van mogelijkheden

De eerste groep besprak de invulling van de landgoederen in het buitengebied van Vught. De gemeente heeft ruimtelijke ambities voor de buitengebieden en de landgoederen die hier aanwezig zijn, maar hoe ga je om met het aanwezig erfgoed? Het is belangrijk dat de gemeente een voorbeeldfunctie heeft, creatieve oplossingen stimuleert en gesprekken met stakeholders faciliteert. Er is behoefte aan een goede samenwerking. Een mooie manier om dit te doen is om een ‘etalage’ op te zetten waar de landgoederen kunnen laten zien hoe ze vanuit hun eigen kracht invulling kunnen geven aan de actuele opgaven, zoals de energietransitie, wonen, rustplekken, recreatie enzovoorts. *Out of the box* denken is essentieel om samen te zoeken naar oplossingen.

N65: Weg van de tunnelvisie

Het uitgangspunt van het project N65 is om de veiligheid, verkeersstromen en leefbaarheid van de N65 en de omgeving te verbeteren. De weg is altijd al een verbindingsweg geweest en wordt ‘de mooiste weg van Brabant’ genoemd. De groep had een oplossing gevonden voor het verkeersprobleem door de oorspronkelijke functie van de N65 als verbindingsweg te herstellen. Het ingenieuze idee was om door middel van slagbomen het doorgaand verkeer te regulieren, wat resulteert in betere verkeersstromen op de N65. Bovendien hoeft de cultuurhistorische verbindingsweg niet te worden verbreed. Dit plan waarborgt de oorspronkelijke erfgoedwaarde van de weg en ambieert om ‘de meest duurzame weg van Europa’ te worden. De groep bedacht ook dat het niet zinnig is om helemaal opnieuw te beginnen in het proces, maar om te leren van de fouten en tijdig met alle belangrijke beleidsterreinen aan tafel te zitten. Dit werd tijdens de sessie direct al geconcretiseerd met plannen voor een mobiliteitsgroep in het kader van de omgevingsvisie.

Erfgoed zichtbaar maken

Groep 3 ging aan de slag met creatieve manieren om erfgoed meer zichtbaar te maken. “Vught is eigenlijk een soort openluchtmuseum waar de verschillende elementen door de tijd heen ervaren moeten kunnen worden”, zo vertelde de groep. Met name de oorlogshistorie kan nog meer uitgelicht worden in de openbare ruimte. Hier komen de meeste bezoekers van Vught tenslotte voor. Dit kan op veel verschillende manieren beleefbaar gemaakt worden door het gebruik van persoonlijke verhalen en het oorlogsverhaal in een breder regionaal perspectief te plaatsen. Samenwerking met buurtgemeenten zoals ’s-Hertogenbosch en Sint-Michielsgestel is hierbij belangrijk.

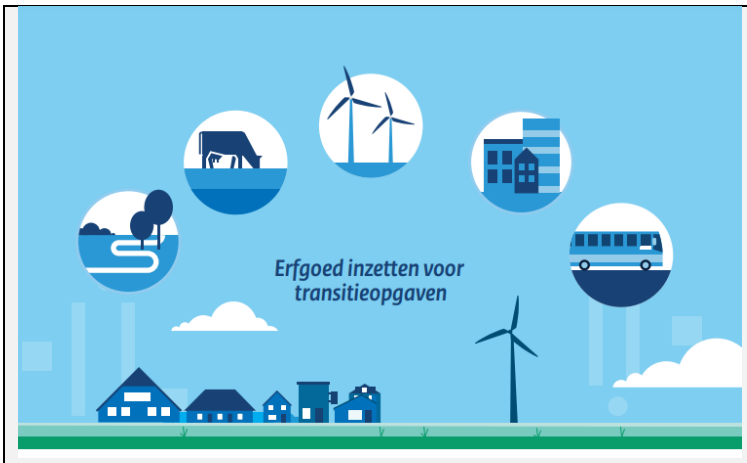
Ook werd gesproken over de mogelijkheid om zonnevelden in te richten op een kunstzinnige manier om zo de historie weer te geven, bijvoorbeeld in het poldergebied de Gement. Dit is

een mooi voorbeeld waarin een combinatie wordt gemaakt tussen het zichtbaar maken van het verleden en het werken aan de toekomst. Ook was een ambitie van de groep om meer aandacht te besteden aan de 'vergeten monumenten'.

Conclusies

Er is al een hele inventarisatie van het erfgoed aanwezig, maar nog geen waardering over de kwaliteit van het erfgoed en hoe dit breder ingezet kan worden. Het inzetten van een vastgestelde cultuurhistorische waardenkaart als instrument bij het maken van integrale afwegingen zou zeer behulpzaam zijn. Hierbij ook aandacht besteden aan immaterieel en landschappelijk erfgoed. Aan de voorkant moet nagedacht worden over doelgroepen en verschillende ambities: Voor wie doe je het? Wil je meer toeristen? Een beter woonklimaat? Wat is de urgentie en wat kun je combineren?

In de werksessie hebben we gezien dat een goede samenwerking en het vroegtijdig bij elkaar aan tafel zitten enorm creatieve oplossingen levert voor complexe ruimtelijke opgaven.

Erfgoed Deal
De Erfgoed Deal is een samenwerkingsverband vanuit overheden en partners. Het is een programma met stimuleringssubsidie voor projecten waar transitieopgaven centraal staan. In het programma wordt onderzocht wat erfgoed kan betekenen voor veranderend Nederland. Vanuit de kracht van erfgoed bijdragen aan een waardevolle leefomgeving. Voor meer informatie kijk op de website.

Afbeelding 5: Erfgoed Deal

Bovendien versterkt *erfgoedinclusief* werken interne connecties. De uitdaging is hoe je deze werkwijze kunt gaan vertalen naar projecten en een uitvoeringsprogramma.
Het gaat om een manier van denken en samenwerken, dat is de meerwaarde van de integrale aanpak. Het doel is eigenlijk het proces! Het hefboomeffect is meteen duidelijk en we signaleerden dat de toekomstige Erfgoedvisie en de toekomstige Omgevingsvisie goed met elkaar verweven moeten worden. Een mooie directe opbrengst van de sessie was de inspiratie die is opgedaan voor het opzetten van een mobiliteitsgroep voor de N65 in het kader van de omgevingsvisie. De middag leverde veel inspiratie op, en de beleidsmedewerkers hebben een eerste kennismaking gehad met het gezamenlijk opstellen van een projectvoorstel van de Erfgoed-deal.

Bijeenkomst 5: Bewoners- en stakeholdersavond Conceptvisie, 28 maart

Op 28 maart 2023 werden de bewoners en zogenaamde 'stakeholders' in de Oude Nikolaaskerk in Helvoirt uitgenodigd om samen van gedachten te wisselen over de nieuwe erfgoedvisie**.** The Missing Link heeft samen met de gemeente Vught afgelopen jaar een participatieproces doorlopen waarin de wensen voor de erfgoedvisie geïnventariseerd zijn. Tijdens het participatietraject bleek dat inhoudelijk gezien de wensen en ideeën voor de erfgoedvisie tussen de verschillende stakeholdergroepen behoorlijk overeenkwamen en bovendien in lijn lagen met de wensen van de gemeente. Bovendien waren inhoudelijk gezien, de kernwaarden en verhaallijnen al eens eerder in kaart gebracht. De opbrengsten van de verschillende participatietrajecten weken weinig van elkaar af. Om dubbelwerk te voorkomen is daarom besloten om op basis van de reeds opgehaalde wensen alvast de conceptvisie te schrijven en deze in een aparte bijeenkomst voor te leggen aan bewoners en stakeholders, zodat zij over het eindresultaat het laatste woord zouden hebben. Samen met de bewoners, stakeholders en interne beleidsmedewerkers van de gemeente is de conceptvisie tot stand gekomen. De opgehaalde ambities en wensen zijn concreet en praktisch uitvoerbaar gemaakt in het uitvoeringsprogramma.

De avond startte met een welkomstwoord van wethouder Yvonne Vos. Hierna presenteerde The Missing Link de resultaten van het participatieproces en op welke manier dit proces invulling heeft gegeven aan de conceptvisie en het conceptuitvoeringsprogramma voor het cultureel erfgoed van de gemeente Vught.

Aansluitend was er ruimte voor reflectie op de conceptstukken. Wat staat er goed in? Wat moet aangevuld worden? Wat mist er nog? De aanwezigen konden schriftelijk op de feedbackborden of mondeling bij de procesbegeleiders aangeven wat er nog nodig is om tot een gedragen definitieve erfgoedvisie te komen. Ook was er een mogelijkheid om de projecten uit het concept-uitvoeringsprogramma te prioriteren en met projectvoorstellen te komen die nog missen in het uitvoeringsprogramma. Dit laatste werd gefaciliteerd in het 'Erfgoedcafé', waar een aantal initiatieven werd gepresenteerd en plenair besproken om te verkennen wat er nodig is om hier leven in te blazen. Het doel hiervan was om samenwerkingen in het erfgoednetwerk en met de gemeente te stimuleren. Hieronder leest u de belangrijkste conclusies en bijdragen.

Reflectie conceptstukken

Tijdens het plenaire deel van de bewonersavond konden de aanwezigen het gesprek aangaan over de conceptstukken en de meerwaarde hiervan. Een punt van kritiek op het uitvoeringsprogramma was dat er naar verhouding meer aandacht aan projecten in Vught dan in Helvoirt en Cromvoirt wordt gespendeerd. Hierbij werden mooie suggesties voor het uitvoeringsprogramma gegeven, zoals het stimuleren en borgen van de Helvoirtse culturele tradities. Denk aan de gildes, de fanfare, of het jaarlijkse paaseieren zoeken met de scholen. Ook gaf een aantal aanwezigen aan dat zij het Van Gogh erfgoed en de Helvoirtse Sint

Nicolaaskerk graag een plek zouden willen geven in de conceptvisie en het uitvoeringsprogramma.

Naast deze vragen, aanvullingen en opmerkingen werd er ook met tevredenheid gesproken over de conceptstukken. De strekking van het totale verhaal werd als positief ontvangen. Voornamelijk de nadruk op de toekomstige samenwerkingen met het erfgoednetwerk en het versterken van erfgoedbelevingsprojecten werd erg gewaardeerd. Bovendien wekte het concept van de puzzelstukken als geïntegreerde verhaallijnen enthousiasme op.

Prioritering uitvoeringsprogramma

Ook was er de mogelijkheid om de verschillende projecten op het uitvoeringsprogramma te 'stickeren' op basis van hoe belangrijk deze werden geacht. Op basis hiervan kan een prioritering worden gemaakt voor de uitvoering van de projecten. Het was bijzonder en bevestigend om te zien dat alle projecten zeer hoog geprioriteerd werden. Voornamelijk de erfgoedbelevingsprojecten scoorden erg hoog. Hierbij werd vermeld dat verschillende (kleinere) initiatieven voor erfgoedbeleving zijn opgezet, maar dat er nog niet voldoende sprake is van een samenwerking tussen gemeente en initiatiefnemer om deze initiatieven te realiseren. Vanuit het erfgoednetwerk heerst er wel een verlangen naar samenwerking, onder andere om dergelijke initiatieven leven in te blazen. Het project 'samenwerking stimuleren en versterking Erfgoednetwerk' werd ook het hoogst geprioriteerd tijdens de bewonersavond.

Hieronder ziet u de top 10 hoogst geprioriteerde projecten uit het uitvoeringsprogramma. Voor een meer gedetailleerde beschrijving van de projecten wordt verwezen naar het Uitvoeringsprogramma van de Erfgoedvisie.

Project	Beschrijving	Score	Prioritering
8	Samenwerking stimuleren en versterking Erfgoednetwerk	21	1
14	Voetveer Kasteel Maurick	20	2
25	Immaterieel erfgoed van de gemeente in kaart brengen	20	3
26	De identiteit van Vught beleefbaar maken voor inwoners en recreanten.	18	4
6	Informatievoorziening erfgoed	17	5
30	Erfgoededucatie	16	6
13	Hollandse Dijk in de Gement	15	7
28	Erfgoedbelevingsprojecten	15	8
3	Cultuurhistorische waardenkaart	12	9
11	Opstellen nieuwe welstandsnota met borging erfgoed	12	10

Erfgoednetwerkcafé

Het doel van het erfgoedcafé was het bieden van een podium aan initiatieven of projectideeën vanuit het erfgoednetwerk en het stimuleren van onderlinge samenwerking. De voorzitter van de Stichting Erfgoed Vught trapte het erfgoedcafé af met een mooie presentatie over de activiteiten en werkgroepen van deze organisatie. Aansluitend vertelde de projectleider van het CARE-project een bijzonder verhaal over burgerparticipatie bij archeologisch onderzoek. Hierop volgde een plenaire discussie over de manier waarop erfgoedinitiatieven kunnen aansluiten op het onderwijsprogramma. Geconcludeerd werd dat hiervoor op hoofdlijnen twee zaken essentieel zijn: 1) goed weten te enthousiasmeren en 2) met een concreet plan moet komen, waar de inzet en rolverdeling van het erfgoednetwerk, de gemeente en de scholen goed geregeld is. Bovendien moet bij dergelijke initiatieven waar inzet van het erfgoednetwerk wordt gevraagd een goede balans worden gevonden in de drie benodigdheden voor projecten vanuit het erfgoedcafé: **geld**, **middelen** en **handjes.**

Gaandeweg op de avond kwamen we erachter dat er meer samenwerking en hulp bij het naar voren brengen van erfgoed nodig is in de gemeente. Zo kunnen door samenwerken en door gebruik te maken van elkaars netwerk de projecten verbonden worden. In het bijzonder werd gesproken over koppelkansen tussen erfgoed, recreatie en toerisme bij het vormgeven van nieuwe wandel- en fietsroutes op erfgoedlocaties. Landgoed Huize Bergen, Reinier van Arkel en Van Gogh Helvoirt hadden al mooie ideeën om dit (eventueel samen) op te pakken. Kortom, er zijn veel erfgoedinstanties in de gemeente als kleine losse eilandjes.

Het vormgeven van een erfgoedcafé zou een oplossing zijn om deze kleine losse eilandjes met elkaar te verbinden, waarbij de nieuwe erfgoedvisie en de gemeente ‘de lijm’ voor het Erfgoednetwerk zijn. Want hoe gaat dit nu verder worden opgepakt? Hoe wordt het erfgoedcafé ingevuld en wie sluit erbij aan? Hier werden nog geen directe afspraken over gemaakt tijdens de bewonersavond. De gemeente kan het erfgoedcafé faciliteren door op structurele basis een ruimte op het gemeentehuis te reserveren. Belangrijk is dat het erfgoedcafé regelmaat krijgt en dat er duidelijke afspraken worden gemaakt over wie verantwoordelijk is voor het organiseren hiervan. De bewonersavond liet duidelijk zien dat het bij elkaar brengen van alle erfgoedorganisaties en -liefhebbers kan leiden tot enorm vruchtbare initiatieven en goede ideeën om deze initiatieven in gang en/of verder voort te zetten. Een mooie start van een vernieuwde samenwerking tussen de gemeente en het erfgoednetwerk!